

**OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TARIXI VA RIVOJLANISH
BOSQICHLARI**

Mahmudjonova Maxfuzaxon Azizbek qizi

Qo'qon davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining shakllanishi, tarixiy rivojlanish bosqichlari hamda ularning jamiyat hayotidagi o'rni tahlil qilinadi. Qadimiy axborot uzatish shakllaridan tortib, matbuot, radio, televidenie va internet davrigacha bo'lgan bosqichlar izchil ko'rib chiqiladi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida OAVning yangi ko'rinishlari va ularning ijtimoiy hayotga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot OAV evolyutsiyasi insoniyat madaniyati va taraqqiyotining ajralmas qismi ekanini asoslaydi.

Kalit so'zlar: ommaviy axborot vositalari, matbuot, radio, televidenie, internet, media, axborot jamiyati.

Kirish: Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida ommaviy axborot vositalari inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ular nafaqat axborot tarqatish vositasi, balki ijtimoiy fikrni shakllantiruvchi, siyosiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatuvchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. OAV ning shakllanishi uzoq tarixiy jarayon bo'lib, u insoniyat sivilizatsiyasining taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir.

Adabiyot tahlili: Ommaviy axborot vositalari (OAV) insoniyat tarixining turli bosqichlarida jamiyat hayotining ajralmas qismi sifatida shakllanib, rivojlanib borgan. Ushbu soha bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, OAVjamiyatdagi ijtimoiy ong, madaniyat, siyosat va iqtisodiy jarayonlarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatib kelgan.

Tadqiqotchilar, jumladan, M. McLuhan, H. Lasswell, P. Lazarsfeld va boshqa G'arb olimlari ommaviy axborot vositalarining kommunikatsion jarayonlardagi o'rni va ta'sir mexanizmlarini chuqur o'rganganlar. McLuhan o'zining mashhur "Global qishloq" konsepsiyasida texnologik taraqqiyot, xususan, elektron

OAV insoniyatni yagona axborot maydoniga birlashtirganini ta'kidlaydi. Lasswell esa OAVning funksional yondashuvini ishlab chiqib, ularni axborot berish, muvofiqlashtirish va ijtimoiy nazorat vositasi sifatida tavsiflagan. O'zbek olimlari orasida ham bu sohada birqator tadqiqotlar olib borilgan.

Jumladan, A. Xodjayev, B. Qosimov, M. Abdurahmonov, S. Karimov va boshqalar O'zbekiston ommaviy axborot tizimining tarixiy shakllanishi, milliy matbuot an'analari, mustaqillik davrida axborot siyosati va jurnalistikaning yangi yo'nalishlari haqida tahliliy ishlanmalar yaratganlar. Ularning tadqiqotlarida OAVning milliy qadriyatlar, ma'naviyat va madaniyatni targ'ib etishdagi o'rne alohida ta'kidlanadi. So'nggi yillarda raqamli kommunikatsiyalar, internet-jurnalistika va ijtimoiy tarmoqlar rivoji OAV faoliyatiga yangi bosqichni olib keldi.

Bu jarayonni o'rgangan mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda (masalan, Castells, Jenkins, To'xtasinov, Yo'ldoshev ishlarida) ommaviy axborot vositalarining interaktivlik, tezkorlik, ochiqlik kabi xususiyatlari tahlil qilinadi.

Munozara va natijalar: Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ommaviy axborot vositalari insoniyat tarixidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida shakllanib kelgan. Dastlab og'zaki va yozma aloqa shakllarida paydo bo'lgan axborot tarqatish tizimi texnik inqiloblar, xususan, bosmaxonaning yaratilishi, radio va televideniye paydo bo'lishi, so'ngra esa raqamli kommunikatsiyalar rivoji natijasida tub o'zgarishlarga uchradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, OAV rivojlanishining har bir bosqichi jamiyat taraqqiyotining ma'lum ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liq. Masalan, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida matbuot siyosiy mafkuralartarg'iboti uchun asosiy vositaga aylangan bo'lsa, mustaqillik yillarida O'zbekistonda OAV milliy o'zlikni anglash, ma'naviyatni yuksaltirish va islohotlarni targ'ib etishning muhim omiliga aylandi. So'nggi yillardagi raqamli transformatsiya jarayonlari esa OAV faoliyatiga yangi sifat bosqichini olib keldi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi natijasida axborot almashinuvi tezligi ortdi, auditoriya ishtirokchiligi kuchaydi va an'anaviy axborot oqimlari interaktiv shaklga o'tdi. Shu bilan birga, bu jarayon axborot ishonchliligi, soxta yangiliklar (fake news), axborot xavfsizligi kabi muammolarni

ham keltirib chiqardi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy OAV faqat axborot tarqatish emas, balki ijtimoiy fikrni shakllantirish, siyosiy madaniyatni rivojlantirish va fuqarolikjamiyatini mustahkamlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston misolida esa so'nggi yillarda axborot siyosatining ochiqligi, davlat va jamiyat o'rtasidagi muloqotning kengayishi, shuningdek, raqamli jurnalistikaning rivojlanishi ijobiy natijalar berayotganini kuzatish mumkin. Umuman olganda,

OAV tarixining bosqichma-bosqich rivojlanishi insoniyat tafakkuri va texnologiyalar evolyutsiyasi bilan uyg'un tarzda kechganini isbotlaydi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, axborot vositalari har qanday davrda jamiyatning madaniy, siyosiy va ma'naviy hayotini aks ettiruvchi ko'zgudir.

Xulosa: Ommaviy axborot vositalari insoniyat tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotining ajralmas qismi sifatida tarixan uzoq rivojlanish bosqichlarini bosib o'tgan. Dastlabki yozma manbalar, qo'lyozmalar va bosma nashrlar orqali axborot tarqatish jarayonlari keyinchalik radio, televideniye va nihoyat raqamli kommunikatsiya tizimlariga o'tdi. Bu evolyutsion jarayon har bir davrda jamiyatning texnik, siyosiy va ma'naviy ehtiyojlariga mos tarzda kechgan.

Texnologiyalar taraqqiyoti natijasida axborot uzatish tezligi, qamrovi va auditoriyaga ta'sir darajasi ortgan, bu esa OAVni global jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylantirgan.

O'zbekiston sharoitida esa OAV mustaqillik yillarida yangi bosqichga ko'tarilib, milliy o'zlikni anglash, ochiqlik siyosati, axborot erkinligi va jamoatchilik nazorati tamoyillarini mustahkamlashda muhim o'rin egalladi. Umuman olganda, ommaviy axborot vositalarining tarixi — bu insoniyat tafakkurining yuksalish tarixi u har doim jamiyat taraqqiyoti, texnologik yangilanish va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. McLuhan, M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill.
2. Lasswell, H. D. (1948). The Structure and Function of Communication in

Society. In The Communication of Ideas. New York:

Harper and Row.

3. Xodjayev, A. (2015). Ommaviy axborot vositalari va jamiyat. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.

4. To'xtasinov, A. (2021). Raqamli OAV va axborot siyosati. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

5. Qosimov, B. (2014). O'zbekiston matbuoti tarixi. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.